

ՀԱՅԽՀ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄՍՍ
ԲԱՄԲԱԿԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱԶՄԵՅ Ա. ԳՈՐԴԵՅԵՎ

ՀԱՅԱԲՈՒՅՍԵՐԻ
ՄՐԻԿ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՎ
ՊԱՅՔԱՐ ՆՐԱ ԴԵՄ

04 AUG 2010

32
- 81

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔԱՆՐԱԿԱԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՎԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱԶՄԵՑ Ա. ԳՈՐԴԵՅԵԼ

ՀԱՅԱՐՈՒՅՍԵՐԻ
ՄՐԻԿ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵԼ
ՊԱՅԲԱՐ ՆՐԱ ԴԵՄ

21 MAR 2013

17 628

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՍԿԱՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐԻԿԻ ՄԱՍԻՆ

Մրիկը հացաբուլսերի հիվանդութիւնն
եւ Այս հիվանդութիւն հետեանքով հացա-
բուլսերի հասկը, հուրանը, հատիկն ու ցողու-
նը կերպարանափոխվում, վերածվում են
սեւ, քսվող, կեղտոտող մասսայի, վոր շատ
նման է մրի: Այդ մուրը վոչ ալ ինչ է,
յիթե վոչ մրիկ հիվանդութիւնն սպորը, նրա
ստղմը: Մրիկ հիվանդութիւնն վարակի տա-
րածումը տեղի յե ունենում սպորներէ մի-
ջոցով: Վարակելով ծաղիկը կամ հատիկը՝
դրանով վարակում է առողջ բուլսերը:
Մրիկով վարակվում են բոլոր տեսակի հա-
ցաբուլսերը՝ ցորենը, գարին, վարսակը, կո-
րեկը, հաճարը, յեգիպտացորենը և այլն:

Հացաբուլսերի վարակի ամեն մի տեսակը,
վորով վարակվում է ցորենը, չի փոխանց-
վում հաճարին, վարսակին, դարուն, և, հա-
տակը, այն վարակը վորով վարակվում

37042-62

և գարին, կամ վարսակը, վտանգավոր չեցորենի և այլ կուլտուրաների համար:

Ահա ինչու կարևոր է գիտենալ այն, վոր յեթե հողամասն անցյալ տարի գրադված է յեղել մրիկով վարակված ցորենով, հետևյալ տարին անհրաժեշտ է նույն հողամասն գրադեցնել այլ կուլտուրայով (վոչ հացազգիներին պատկանող): Մրիկի սպորները գտնվելով հողում, նպաստավոր պայմաններին մեջ՝ կարողանում են մի քանի (1—5 տարի անընդհատ պահպանել իրենց գոյությունը, հետևաբար՝ և վարակելու ունակու թյունը:

Գյուղատնտեսական կուլտուրաների բացիոնալ ցանքաշրջանառությունը հացաբույսերին մասնակի չափով ապահովում է մրիկով վարակվելուց և ունի կարևոր, այժմեյական, խոշոր տնտեսական նշանակութուն փաստառուների և հիվանդությունների դեմ պայքարելու գործում, հետևապես խոշոր ազդակ է հանդիսանում բերքատվության բարձրացման:

2. ՄՐԻԿԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ցորեն.

Ցորենի վրա լինում է յերկու տեսակի մրիկ՝ կարծրամրիկ և փոշիմրիկ, վորոնց ինչպես զարգացումը, այնպես և հատիկի վարակված լինելը լինում են տարբեր: Կարծրամրիկի սպորները զետեղված են մի ընդհանուր հատիկաբանական թաղանթի մեջ, վորն ապահովում է սպորներին հողմահարվելուց և չի թույլ տալիս թափվել՝ ցրվել: Այդ տեսակի մրիկով վարակված հիվանդ հասկերը տարբերվում են առողջներից նրանով, վոր ավելի մուգ գույնի յեն լինում է, հասկի քաշը թեթև լինելու պատճառով, ողում ընդունում են ուղղահայաց դիրք, ձգված դեպի վերև (իսկ առողջ հասկերը՝ ընդհակառակը), վորովհետև հասկի հատիկների միջուկի (սաղմի և ենդոսպերմի) փոխարեն մնացել է միմիայն մրիկի սպորներով լցված հատիկի կիսաթափանցիկ թաղանթը:

Կախելու ժամանակ կարծրամրկելով վարակված հատիկի թաղանթը մեխանիկական շփման յենթարկվելով ճեղքվում է, վորով հնարավորութուն է ստեղծվում մրիկի սպորներին գուրս գալ կաշկանդված դրությունից և տարածվել, կաշի առողջ հատիկներին և վարակել նրանց: Մրիկի սպորով վարակված հատիկը ցանելով, հողում ծլում է. միաժամանակ ծլում է նաև նրա հետ հասկի վրայի մրիկի սպորը և թելիկ տալով թափանցում է հատիկի մեջ: Հետևանքը լինում է այն, վոր այդ ձևով վարակված բույսը հետագայում աճելով՝ հասկի մեջ գոյացող հատիկները փոխարեն ունենում է միմիայն ամբողջապես սև, փոշեման մասսայով լցված հատիկի թաղանթ:

Ցորենի փոշեմրկելով վարակված հիվանդ հասկը տարբերվում է առողջից նրանով, վոր հասկի փոխարեն մնում է միայն ամբողջապես մրով պատած հասկաձևով: Այս տեսակի մրիկի սպորների հասունացումը զուգադիպում է բույսի ծաղկման շրջանին:

Սպորները քամու միջոցով քնկնելով առողջ ծաղիկների վրա, վարակում են նրանց. ծլելով տալիս են սնկի թելիկ և այդ վիճակում ել մնում կաղամակերպվող հատիկի ներսում, մինչև հողում ցանելը:

Փոշեմրկելով վարակված հատիկն արտաքինից վոշնչով չի տարբերվում առողջից. նման հատիկներ ցանելով հողում՝ հասկի և հատիկների փոխարեն ստացվում է միմիայն փոշի:

Դարի.

Սա նույնպես վարակվում է յերկու տեսակի մրիկով՝ փոշեմրկելով և կարծրամրկելով: Փոշեմրիկն ինչպես իր վարակելու ձևով, նույնպես և իր տված վնասի ձևով, շատ հիշեցնում է նման և ցորենի փոշեմրիկին: Դարու յերկրորդ տեսակի մրիկը կարծրամրիկն է: Նա զարգանում և վարակում է բույսը ձիշտ այնպես, ինչպես ցորենի կարծրամրիկը:

Համար.

Համարը հիվանդանում ե յերկու տեսակի մրիկով. մրիկ հիվանդուկյան աճումը և բուշտի վարակումը տեղի յե ունենում այնպես, ինչպես ցորենի մրիկինը:

Վարսակ.

Վարսակը հիվանդանում ու վարակվում ե յերկու տեսակի մրիկով՝ կարծրամրիկով և փոշեմրիկով: Փոշեմրիկը վարսակի ծաղկման շրջանում քայքայում և փչացնում ե հուրանի բոլոր մասերը. ձևափոխելով դարձնում ե այն սև փոշի, այնպես վոր վարսակի բերքահավաքի ժամանակ մնում են միմիայն հուրանների ձողիկները: Մրիկի սև փոշենման սպորները քամու և միջատների միջոցով տարածվում են դաշտի վրա, վարակում առողջ վարսակի հուրանները՝ թափանցելով սերմերի թեփուկների տակ:

Վարսակի կարծրամրիկը վարակում ե հասկիկների ներքին մասը, հենց հատիկը.

թեփուկը մնում ե անփոփոխ, ամբողջական և նրա միջից պարզ յերևում ե թափանցիկ, իրար ընդհուպ կպած սպորների մուգ մասսան:

Վարսակի վարակված հատիկներն այդ վիճակումն ել պահպանվում են մինչև հաջաատիկի բերքահավաքը: Կալսելու ժամանակ վարակված սերմերը ձեղքվում և վարակում են առողջ սերմերին: Այստեղ ևս առողջ սերմերի վարակումն այն ձևով ե կատարվում, ինչպես վարսակի փոշեմրիկի դեպքում. վարակված սպորներն ընկնում են հատիկների թեփուկի տակ և նրանց հետ միասին ցանվում հողում:

Կորեկ.

Սա վարակվում ե փոշեմրիկով: Վարակված կորեկի հուրանն այլևս չի զարգանում, այլ նրա առանձին մասերը ձուլվում և կազվում են մեկ ընդհանուր սև մասսա: Այդ սև մասսան պարփակված ե փայլուն կաշվեկերպ թաղանթում, և յիւր զանազան

պատճառներից պատճառվում է այդ թաղանթը, սև մասսան՝ սպորները՝ դուրս են թափվում և ցրել են դալիս քամու միջոցով (դրանից ել հողը վարակվում է սպորներով): Առողջ սերմերը մերկի սպորներով կեղտոտվում են՝ կալսելու ժամանակ, իսկ վաքակումը կատարվում է հատիկը ծլելու ժամանակ: Մերկի հիշյալ սեսակները Հայաստանում հիմնական սեղ են գրավում յեվ քարեցաքի գյուղատնտեսությունը խոտոր վնաս են հասցնում:

3 ՄՐԻԿԻ ՊԱՏՃԱՌԱՄ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Հայաստանում 33 թվին 44189 հեկտար հացաբույսերի վրա կատարած հետազոտությունից սովյալների համաձայն, մերկով վարակված տարածությունը հավասար է 1977 հեկտարի: Վարակման տոկոսը հասնում է 0,5 տոկոսից (աշնանացան դարի) մինչև 2,20%-ի (աշնանացան ցորեն), այդ նշանակում է, վոր մոտավորապես յերկու հա-

բյուր վաթսուհի յոթ (267) հեկտար տարածությունում տարածված վորակված տարածությունը հավասար է մերկի:

1934 թվին 51.500 հեկտար տարածությունից վրա կատարած հետազոտությունից սովյալների համաձայն, մերկով վարակված տարածությունը կազմում է 38301 հեկտար. այսինքն վարակման $\frac{1}{10}$ -ն արդեն հասնում է 8,1%-ի: Հետևանքն այն է լինում, վոր այսպիսի չափի վարակվածությունից դեպքում (ընդունելով միջին վարակման տոկոսը 2,9) արդեն բերքի մեծ կորուստ է լինում՝ 1110 հեկտար:

Այսպիսի ցայտուն որինակներից հեռավորագրվում է համարվում այլևս որինակների բերել և իրանի հացաբույսերի մերկ հիվանդության պատճառած տնտեսական վնասների մասին:

Հեռագայում մեր միակ նպատակը պետք է լինի մինչեվ վերջ տնողոմ, դաժան պայմար մղել մերկի դեմ. և այդ պայքարում մերողջապես և լիովին ոգտագործել,

առանց բացառութեան, բոլոր մեր ունեցած տիկնիկական հնարավորութիւնները և բաղմամբ աւարիների փորձը՝ մերկի դեմ պայքարելու գործում: Մերկի դեմ պայքարելու աշխատանքներում ղեկավարվել ճիշտ միջոցով և զբաղով կարելի չէ միայն հասարակչների մերկ հիվանդութիւնն ամրող ջապէս և լիովին վերացնել:

Թիերով խառնելու յեղանակը.— Այս յեղանակի ելութիւնն այն է, վոր ախտահանիչ նյութը խառնվում է ախտահանվող հատիկի հետ և թիերի միջոցով խառնվում, շրջվում է: Հասիկի չոր տխտահանման այս յեղանակը լայն քնդունելւոյուն է գտել յեվ Կիւտովում և Հայաստանի պայմաններում: Անհրաժեշտ է անպէս ու անարդյունավետ համարել յեվ գործածութիւնից դուրս հանել մերկի դեմ պայքարելու այս միջոցը, վոր չի տալիս վոչ մի եֆեկտ, յեվ, բացի այդ, կապած է բանվորների բուժավորման վտանգի հետ:

1934 թ. մերկ հիվանդութեան բարձր⁰/₀-ը, համեմատած 1933 թվի հետ՝ փայլուն

ապացույց է այն բանի, վոր անարդյունավետ է թիերով խառնելու յեղանակը:

4. ՄՐԻԿԻ ԴԵՄ ՊԱՅԲԱՐԵԼՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Մերկով վարակված թեփուկավոր հացահատիկային կուլտուրաների՝ գարու, հաճարի, վարսակի և կորեկի ախտահանումը կատարվում է հեղուկ թուլներով (ֆորմալինով). պայքարի այսպիսի յեղանակը կոչվում է քաղ տխտահանում:

Ախտահանիչ նյութը նման յեղանակով ախտահանելու դեպքում թափանցում է հատիկի թեփուկի արտնքը, վորտեղ միշտ գտնվում են սպորներ—մերկի սպորները, վոր չոր ախտահանման դեպքում չի հաջողվում թափանցել գործածվող թուլներին:

Չոր տխտահանումը կատարում են փոշե-
նման թուլներով (ԱԲ-ի պրեպարատ, Դանվիդովի փոշի և այլն): Ախտահանման այս յեղանակով են ղեկավարվում բացառապէս ցորենի ախտահանելու: Ցորենի, գարու և

հաճարի փոշիւմբիկի սպորները չեն վռնչա-
նում վոչ թաց և վոչ ել չոր ախտահան-
ման յեղանակներով, վորովհետեւ փոշեմբիկի
վարակը (վորպես սնկի թելիկ) գտնվում է
հատիկի ներսում, վորտեղ վոչ ֆորմալին և
վոչ ել գլխավորապէս չոր ախտահանիչները
չեն կարողանում թափանցել: Այս տեսակի
մբիկի դեմ պայքարելու համար գործադր-
վում է մի այլ յեղանակ, այն է՝ ջրում
տաքացնելու կամ, այսպէս կոչված՝ ջերմա-
լին յեղանակ (термический способ):

ա) ԹԱՅ (ԽՈՆԱՎ) ԱՆՏԱՀԱՆՈՒՄ

Թաց ախտահանման համար ոգտագոր-
ծում են ֆորմալին: Ֆորմալինը թափանցիկ,
անգույն հեղուկ է, ստացվում է գործարա-
նային արտադրանքի միջոցով, թորվում
է փայտային սպիրտի ոգնութեամբ շիկա-
ցած յերկաթի միջոցով: Ֆորմալինը միան-
գամայն թունավոր, մահացու յե մբիկի
սպորների համար. ոգտագործվում է խառ-
նուրդի ձևով, այն հաշվով, վոր մեկ մաս

ֆորմալինին ավելացվում է 300 մաս ջուր:
Խառնվող հեղուկների հիշյալ հարաբեր-
բությունը պետք է լինի ճշգրիտ և ստույգ,
հակառակ դեպքում, քիչ ուժեղ լուծույթը
կարող է վատ ազդել սերմերի ծլունակու-
թյան վրա, իսկ ավելի թույլ պատրաստած
լուծույթը չի ազդում մբիկի սպորների վրա:
Մեկ տոնն հատիկ ավտահանելու հա-
մար պահանջվում է 500 գրամ (կես լիտր)
ֆորմալին և 150 լիտր ջուր:

Մինչև ախտահանում կատարելը, նախն-
հրաժեշտ է ցանքի համար առանձնացված
սերմացուն գտել տեսակավորել և ապա նոր
կատարել ախտահանում: Յեթե ավտահա-
նում կատարվի մինչև սերմերի գտումը, այդ
դեպքում ախտահանումը կարող է անողուտ
անցնել, գտելուց կարող է վարակվել մբի-
կի այն սպորներով, վորոնք գտնվում են
գտող միջքնայի մեջ:

Ֆորմալինի լուծույթով սերմերի ավտա-
հանումը կատարվում է ցանքի, 2—3 օր

առաջ, կամ ամենաուշը 5 որ առաջ մինչև
ցանքը:

Փորմալինը յերկար պահելու և ցրտի
ազդեցութեան հետեանքով տալիս և սպի-
տակ բամբակաման նստվածք. դրանից
ոգտվելու համար նախ անհրաժեշտ և նշա-
վածքը լուծել, դրա համար պետք և վերցնել
հավասար քանակութեամբ ֆորմալին
(նստվածք) և ջուր: Փորմալինի մեկ լիտր
նստվածքը լուծելու համար նախ պետք և
մեկ լիտր տաք ջրում լուծել 1—1,5 գրամ
կիզակաւն (կաուստիկ) սոդա, կամ 8 գրամ
բյուրեղացված սոդա (սպիտակեղենի և խմե-
լու համար գործածվող սոդա ոգտագործել
չի կարելի), կամ 4 գրամ ջրադուրկ սոդա և
սրան ավելացնել մեկ լիտր ֆորմալինի նշա-
վածք լավ խառնել և թողնել սենյակի ջերմու-
թեան համապատասխանող տեղում աշնան
ժամանակ, վոր ամբողջապես լուծվի: Փորմա-
լինի նստվածքը լուծելու համար պահանջվում
և 5 որ, վորից հետո ստացված թափանցիկ
լուծույթը պետք և լցնել ուրիշ անոթի մեջ

և ոգտագործել ախտահանման համար:
Հպեաք և մոռանալ այն, վոր նման ֆորմա-
լինը կրկնակի անգամ թուլլ և սովորական
գործածվող ֆորմալինից, և սերմեր ախտա-
հանելու ժամանակ պետք և վերցնել մեկ
մաս ֆորմալին և 150 մաս ջուր: Փորմալի-
նի հետ գործ ունենալիս պետք և խիստ
զգուշ լինել վորովհետեւ բորբոքում և մար-
դու շնչափողի և աչքերի լորձաթաղանթը
և չորացնում, ճաքճաքում և ժաշկը: Սեր-
մերի թաց ախտահանման դեպքում սկզբում
ախտահանվող սերմացուն պետք և թրջել
ֆորմալինի լուծույթով, քամ տալուց հետո
կուտակել և կույտը յերկու ժամ տեղու-
թեամբ ծածկված դրութեամբ թողնել ֆոր-
մալինի ազդեցութեան տակ և հետո նորից
չորացնել: Փորմալինի լուծույթով հատիկը
պետք և թրջել հատուկ մեքենաների միջո-
ցով, իսկ այնտեղ, վորտեղ չկան նման մե-
քենաներ, ախտահանումը կատարվում և
կույտով կամ տակառի մեջ:

29-23023

կույտերի թրջում պետք է կատարել հետևյալ կերպ. հատիկը լցնում են մոտավորապես 15 սմ հաստութեան շերտով, ցնցուղով թրջում ֆորմալինի լուծույթով և թիերով խառնում: Հատիկ թրջելու համար պետք է լցնել հատակի կամ կեղտից մաքրած, ֆորմալինով ախտահանած բրեզենտի վրա:

Անմիջապես մերկ հատակի վրա հատիկ լցնել չի կարելի, նախ, վոր կեղտոտվում է և յերկրորդ՝ կարող է նորից մրելով վարակվել Տակառների մեջ ախտահանումը կատարվում է զամբյուղներով. զամբյուղի միջին մասում կարում են պարկ (մեշոկ) կամ անմիջապես պարկը բաժանում են յերկու մասի և կեսն են ոգտագործում: Չամբյուղի կամ պարկի ³/₄-ը լցնում են հատիկով և դնում ֆորմալինի լուծույթով լցված տակառի մեջ, պահում են 3—5 րոպե և անընդհատ խառնում թիերով կամ քայտե ձողով: Լուծույթի յերես բարձրացող կեղտը, մրելի սպորները և մրելով

վարակված հատիկները պետք է անմիջապես հեռացնել հեղուկի մեջից, քամ տալ և հետո լցնել կույտի վրա ու ծածկել բրեզենտով կամ պարկերով: Անկախ նրանցից, թե հատիկի ախտահանումն ինչպես է կատարվել (տակառի, թե կույտի ձևով, այդ միևնույն է), անհրաժեշտ է ախտահանված հատիկի կույտը ծածկել և թողնել յերկու ժամ ֆորմալինի ազդեցութեան տակ: Ախտահանված հատիկի կույտը ծածկելու համար գործածվող պարկերը, բրեզենտը, բարդանը, թիերը և այլն անպայման պետք է թրջված լինեն այն խտութեան ֆորմալինի լուծույթով, վորով անմիջապես ախտահանվել է հատիկը:

Ախտահանված հատիկը յերկու ժամ ֆորմալինի ազդեցութեան տակ թողնելուց հետո պետք է լցնել բարակ շերտով սովորոտ տեղ, շվաքարանի, չարգալսի տակ, քամինների ազդեցութեան հակառակ (անարև տեղում) և չորացնել մինչև պահանջված նորմալ խոնավութեան հասնելը: Հատիկը

չորացնելու ժամանակ անհրաժեշտ է ան-
ընդհատ թիփերով խառնել: Արեւի տակ չի
թուլլատրվում չորացնել հատիկը, վորով-
հետեւ կորցնում է իր ծրունակութունը:

Անբավարար կերպով չորացված հատիկը
կարելի չէ ցանել միմիայն խոնավ հողում,
իսկ չոր հողում չի թուլլատրվում ցանել,
վորովհետեւ կարող է իջնել սերմացվի ծրու-
նակութունը: Հատիկը ֆորմալինով ախ-
տահանելուց հետո նրա հետ անմիջական
շփում ունեցող բոլոր պիտույքները՝ պար-
կերը, փոխադրական միջոցները (սայլ, ֆուր-
գոն), ցանող մեքենան և այլն պետք է
անպայման լվանալ ֆորմալինի լուծույթով:

Վերջին ժամանակներս ֆորմալինով բաց
ախտահանում կատարելու յեղանակին փոխա-
րկնում է այսպես կոչված կիսաչոր յեղանակը,
վոր նույնպես ֆորմալինով է կատարվում:

Հացահատիկային կուլտուրաների թե-
փուկավոր տեսակները՝ վարսակը, դարին,
հաճաբը՝ կարելի չէ ախտահանել կիսաչոր
յեղանակով, իսկ մերկ տեսակները՝ ցորենը

աշորայի սերմերը՝ չի կարելի ախտահանել
այս յեղանակով, վորովհետեւ սերմերի ծրու-
նակության վրա ազդում է:

Կիսաչոր և թաց ախտահանման յեղա-
նակների գլխավոր տարբերությունն այն
է, յերբ ֆորմալինի լուծույթը կիսաչոր յե-
ղանակով կատարելու դեպքում ավելի ու-
ժեղ են վերցնում, այսինքն՝ մեկ մտր ֆոր-
մալինին խառնում են 80-մաս ջուր:

Հատիկի կուլտուր վերոհիշյալ լուծույթով
պետք է սրսկել ցնցուղով կամ, վոր ավելի
զերադասելի չէ սրսկիչ մեքենաներով, և
ուշագիր կերպով թիփերով խառնել: Անհրաժեշտ
է չորս ժամ տամկացնել (քացացնել) յեւ վոչ
քե յեւկու ժամ, ինչպես այդ արվում է քաց
ախտահանման ժամանակ բրեդինտի վրա,
կամ մեշոկներով, հատիկի կուլտուր ծածկելուց
հետո պետք է թիփերով խառնել և առանց
չորացնելու ցանել հողում: Կիսաչոր ախ-
տահանում կատարվում է վոչ շուտ քան
ցանքից յերկու ուր առաջ—կիսաչոր յեղա-
նակով տնտեսվում է ֆորմալինը, մեկ տոնն

վարսակ ախտահանելու համար պահանջվում է 30 լիտր ֆորմալինի լուծույթ, իսկ մեկ տոնն գարու համար՝ 15 լիտր. այսպիսով մեկ կիլոգրամ մաքուր ֆորմալինով կարելի չի ախտահանել 26 ցենտներ վարսակ, կամ 52 ցենտ. գործը Այստեղ նույնպես անհրաժեշտ է զգուշ լինել և սերմացուն մանրազնին ըլանալուց, և ողափոխելուց հետո, կարելի չի առանց վոշ մի վախի և կասկածի ոգտագործել պարենային կարիքներին համար:

բ. ՍԵՐՄԱՑՈՒ ՀԱՏԻԿԻ ԶՈՐ ԱԽՏԱՀԱՆՈՒՄԸ

Հատիկի չոր ախտահանման համար գործածվում են թույների՝ Դավիդովի փոշի, ԱԲ-ի պրեպարատ և այլն:

ԱԲ-ի պրեպարատը. — Մոխրավուն գույնի փոշի չի, ստացվում է ածխաթթվային պղնձից և կալճից, գործարանային ճանապարհով: Ածխաթթվային պղնձ պետք է լինի 18⁰/₀:

Դավիդովի փոշի. — Սպիտակ գույնի փոշի չի, ստացվում է նորից գործարանային ճանապարհով՝ տալից, վոր վերամշակվում է մկնդեղաթթվային կալցիումի լուծույթի միջոցով: Մկնդեղաթթվային կալցիումի տոկոսը Դավիդովի փոշու մեջ պետք է լինի 10—11⁰/₀:

Մեկ տոնն հացահատիկ ախտահանելու համար պահանջվում է ԱԲ-ի պրեպարատ 1—1,5 կգ, իսկ Դավիդովի փոշի՝ 0,75 կգ:

ԱԲ-ի պրեպարատով սերմացվի ախտահանումը կարելի չի կատարել ցանքից 5—6 ամիս առաջ, իսկ Դավիդովի փոշով պետք է ախտահանել սերմացուն վոշ ավելի, քան մեկ ամիս ցանքից առաջ:

Զոր ախտահանման յեղանակը վերջին ժամանակներս մերիկի դեմ պայքարելու գործուժ ավելի լայն գործածություն և զտել՝ զբավելով նորանոր գիրքեր, վարովհետև ունի մի շարք առավելություններ թաց ախտահանման հանդեպ, չի պահանջում աշխատանքի վայրում գործադրման ժամա-

նակ ունենալ մեծ քանակութեամբ ջուր, հետևաբար և վերացվում է այս յիշանակը դործադրելիս ախտահանած սերմացուն չորացնելու անհրաժեշտութեանն ու նրա հետ կապված բոլոր դժվարութեանները: Ինչպես ասված է վերևում, սերմերի չոր ախտահանումը կարելի չի կատարել ցանքից շատ առաջ, յերբ թաց ախտահանման դեպքում այդ անել չի կարելի՝ սերմերը ծլունակութեանից զրկելու վտանգից զերծ պահելու համար: Չոր ախտահանման դեպքում վերացվում է ախտահանված սերմացուն պահեստում պահելու, ցանքի ընթացում և տեղափոխման ժամանակ կրկնակի վարակվելու վտանգը, վորովհետև հատիկի վրա մնում է չոր ախտահանիչ նյութի պաշտպանող բարակ շերտը:

Բայց, դժբախտաբար, վոչ բոլոր տեսակի հացահատիկային կուլտուրաների մրիկով վարակված սերմերի ախտահանումը կարելի չէ այս յիշանակով կատարել: Չոր ախտահանման կարելի չէ յենթարկել միայն մերկ

(տկլոր) հացահատիկային կուլտուրաների սերմերը՝ ցորենի, կորեկի, աշորայի (տարեկան) սերմերը: Այդ բացատրվում է նրանով, վոր չոր ախտահանիչները կարող են ազդել (սպանել) միայն սերմերի արտաքին մասերի վրա գտնվող սպորների վրա, և վոչ մի ազդեցութեան ունենալ չին կարող այն սպորների վրա, վորոնք գտնվում են մեծ քանակութեամբ թփուկավոր հացահատիկների՝ վարսակի, գարու, հաճարի սերմերի թփուկների տակ:

Սերմացուն 15⁰/օ-ից բարձր խոնավութեան ունենալու դեպքում չոր ախտահանման նպատակ է յենթարկել չոր ախտահանիչ փոշին տալիս և գնդիկներ, չի կաշում և բարակ շերտ չի կազմում սերմերի մակերեսի վրա, հետևաբար չի տալիս սպասվող անհրաժեշտ արդյունքը:

Սերմի խոնավութեանը բարձրանալու դեպքում անհրաժեշտ են ախտազեր չորացնելուց հետո նոր միայն ախտահանել: Չոր ախտահանում պետք է կատարել այնպես,

վոր ախտահանիչ փոշին բարակ շերտով սերմի մակերեսը համահավասար կերպով ծածկելու հատիկի փոշոտում կատարվում և հատուկ մեքենաներով («ԻԴԻԱ» ՈՒՐԱԺԱՅ» պտտվող թմբուկի սկզբունքի հիման վրա), վոր դժվար է, պատրաստել, վորովհետև մեծ ծախսեր էլ պահանջում, և յուրաքանչյուր անտեսութուն իր միջոցներով կարող է այն պատրաստել ամեն տեսակի հին տակառից:

Չոր ախտահանման սեխնիկան.— Տակառի տարողության, նրա ծավալի 0,5-ը, կամ $\frac{3}{4}$ -ը պետք է լցնել հատիկ և նրա վրա թափել ախտահանիչ փոշին, այն հարաբերությամբ, վոր ասված է վերևում: Հետո տակառի բերանն ամուր փակել և 5 րոպե պտտեցնել՝ մեկ րոպեյում 45—60 շրջապտույտ արագությամբ (հատուկ թևի միջոցով), վորից հետո դատարկել և լցնել ախտահանվող սերմերի ու ախտահանիչ փոշու նոր քանակ: Յեթե անտեսութունը մենքենա չունի՝ ախտահանումը կարելի է

կատարել մի վորևե ամանի — (տակառի, բետոնի, բանկայի, արկղի) մեջ: Այս դեպքում պետք է վարվել հետևյալ կերպ. ամանի կեսը, կամ $\frac{3}{4}$ -ը հատիկ լցնել, նրա վրա թափել ախտահանիչ փոշին, բերանն ամուր փակել և շարժել 5 րոպե, մինչև վոր ախտահանիչ փոշին լավ խառնվի հատիկի հետ:

Չոր ախտահանման յեղա՝ ակը դործադրելու դեպքում անհրաժեշտ է, վորպեսզի բոլոր ախտահանիչները (թույնները) լինեն բոլորովին չոր դրությամբ, միանգամայն փոշիացած, առանց կոշտերի, այլապես՝ խիստ կերպով կպչում է: Հատիկի չոր ախտահանում, փոշոտում, կատարելիս պետք է հիշել այն, վոր աշխատանքի պրոցեսում բարձրացող փոշին (թունավոր է) ներջնջելիս կարելի է թունավորվել. դրա համար էլ պետք է լինել շատ զգուշ, և անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ աշխատանքները.

1. աշխատանքի ժամանակ բերանը կպել խոնավ թաշկինակով կամ ուրբիչով

յիթե ձեռքի վրա քերծվածքներ կան, պետք
ե կապել նախքան աշխատանքն սկսելը: Աշ-
խատանքի պրոցեսում վոչ մի դեպքում չի
թույլատրվում ծխել:

2. աշխատանքից հետո պետք ե հազուս-
տի միջից հեռացնել (փայտով ծեծելու մի-
ջոցով) թուենավոր փոշին, փողոզել բերանը,
լվանալ յերեսը ե ձեռները տաք ջրով ու
սապնով:

3. ախտահանված հատիկը տակառից
դատարկելիս, ցանոզ մեքենայի մեջ լցնե-
լիս ե ընդհանրապես լցնելու դատարկելու
ժամանակ չի կարելի կանգնել քամուն հա-
կառակ: Նույն ձևով պետք ե վերաբերվել
նաև շաղացանի դեպքում:

4. ախտահանումը (փոշոտում) կատարել
բացոթթյա, սակայն վոչ բնակարանում:

5. աշխատանքների պրոցեսում գործած-
վող փոշոտող, թուենավոր փոշիով կեղտոտ-
ված բոլոր իրերը՝ պարկերը, ամանեղենը,
մեքենաներ՝ աշխատանքներն ավարտելուց
հետո պետք ե ջրով լվանալ ե չորացնել:

6. փոշոտված հատիկը չափազանց թու-
ենավոր ե ե արգելվում ե գործածել վորպես
սնունդ, նույնպես չի կարելի տալ հավերին
ե անասուններին՝ թունավորումից խուսա-
փելու համար:

7. փոշենման թույնը պահել առանձին
տեղում, մթերային նպատակով առանձնաց-
ված պաշարից հետո, դնել կողաված տեղ
ե դրա համար հատուկ մարդու պատաս-
խանատու դարձնել:

8. չոր ախտահանման ժամանակ, հեռ-
ավորության սահմաններում, խուսափել
կանանց ե անչափահասներին աշխատեց-
նելուց:

Կ) ՍԵՐՄԵՐԻ ԱԽՏԱՀԱՆՈՒՄԸ ՏԱՔ ՋՐՈՎ
(ՋԵՐՄԱՅԻՆ ՄԵԹՈԴ)

Ախտահանման այս յեղանակը, ինչպես
ասված ե վերևում, գործադրվում ե վոչն-
չացնելու համար ցորենի ե գարու փոծե-
մրիկը:

Յորմալինով և չոր ախտահանիչներով պաշտարել այդ հիվանդություններէ դեմ, արդյունավետ չի լինի: Տաք ջրով սերմերի մշակումը կատարվում է հետեյալ կերպ. վարակված հատիկը բաց տակառում չորս ժամ տեղությամբ պահել 25 աստիճանից (Ռեոմյուրի) կամ 30 աստիճանից (Յելսիուսի) վոչ բարձր ջերմություն ունեցող ջրում, և մի վորեւ բանով անընդհատ խառնել, ջրի յերեսը բարձրացող հատիկը և կեղտը հաժաքել և հեռացնել:

Այդ ջերմությունն ունեցող ջրի մեջ չորս ժամ անընդհատ պահելուց հետո, դուրս հանել հատիկը, լցնել Ռեոմյուրի 40—42 աստիճան, կամ Յելսիուսի 50—52 աստ. ունեցող մի ուրիշ ջրի մեջ: Այդ ջերմություն պարունակող ջրում անհրաժեշտ է պահել վոչ ավելի քան 8—10 րոպե, վորից հետո դուրս հանել հատիկը, առանց ուշացնելու լվանալ սառը ջրում և հետո չորացնել:

Այսպիսով, առաջին դեպքում (25 աստ. Ռեոմ. ջերմության ջրում) մենք ծիցնում

ենք հիվանդությունն առաջ րերող սնկի թելիկը, իսկ յերկրորդ դեպքում (40—42 Ռեոմյուրի աստ. ջերմություն ունեցող ջրում) արգեն ծլած սնկի թելիկը վոչնչանում է և կորցնում վարակելու իր հետագա ունակությունը:

Սերմերի մշակումը տաք ջրով անհրաժեշտ է կատարել ճիշտ և կիրառել այն բոլորը, ինչ ասված է վերեւում: ջրի ջերմաստիճանները պահպանելու մասին: Յեթե պահպանվեն այդ ջերմաստիճաններն ու տեղությունը, կարող է վոչնչանալ փոշեմրիկը, կամ, հակառակը՝ չազդել (չսպանել) մրիկի վրա աչն դեպքում, յերբ ջրի տաքացման ջերմաստիճանի իջեցում է կատարվում:

Խորհուրդ է տրվում ախտաւնկի այս յեղանակը կիրառել փորձված անձի ղեկավարությամբ յեվ նրա ցուցումներով:

Թարգմ. Ս. Գրիգորյան Վոճաբան՝ Ար. Գրիգորյան
Սրբազրիչ՝ Գար. Հակոբյան

Գլավիտի լիազոր № Գ-80

Լրատ. № 200 պատվեր № 181 տիրաժ 3000

Հանձնվել է արտադրության 1935 թ. մաքտի 19-ին
Ստորագրված է տպագրելու 1935 թ. մաքտի 25-ին

Դյուղէրատի տպարան, Յեքեան, Նալբանդյան 50

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0280579

9.162 10 4м.

17628

Головня — болезнь злаков и меры
борьбы с ней

Сельхозгиз

1935

Эривани